

kvistspesialitet tar mesteparten av oppmerksomheten. I en stadig mer fragmentert medisinsk verden blir prosjekter som Medisinsk årbok et ankerfeste til vår felles medisinske arv, og burde være obligatorisk lesing for enhver lege. Dette stiller store krav til utvelgelse og sammensetning av innholdet. Et slikt fellesmåltid som skal tilfredsstillende de mange ulike medisinske ganer må inneholde både kjent og ukjent, mildt og sterkt, tungt og lett. Årets utgave tilfredsstiller stort sett disse forventningene, og anbefales for oss alle.

Anette Fosse

Øvermo Legesenter
Mo i Rana

Samfunnsskrift av beste skuffe

Per Fugelli

0-visjonen

271 s. Oslo: Universitetsforlaget, 2003.

Pris NOK 249

ISBN 82-15-00320-6

Vi våkner og hører på morgennyhetene at en ernæringsprofessor vil forby salg av pølser på bensinstasjonene. Så venter vi litt i halvsøvn fordi vi vet at saken ikke kan være over med det. Det er den heller ikke, for hører ikke professor i sosialmedisin Per

Fugelli hjemme i en slik sak? Jo han gjør det, og her kommer professoren og erklærer hele forslaget som et helseautoritært angrep på livsgleden. Game over, vi kan våkne og møte dagen.

Men det kan være grunn til å stoppe opp, og det er det Per Fugelli gjør i boken *0-visjonen*. Fugelli sier han har «en fornemmelse av at samfunnet holder på å bli for strengt, for rent, for kresent». Men *0-visjonen* er et skarpt – og som vanlig for Fugelli – ytterst velformulert skrift om et samfunn på knivseggen mellom nulltoleransen og *0-visjonen*. «Nulltoleransen vil gjøre samfunnet rent, eliminere sosial og mental forurensing. *0-visjonen* vil gjøre livet rent, fjerne flekker, feil og farer». Med dette begrepsparet setter han fokus på frihetens kår og normalitetens bøyelighet og øyelighet.

Norsk helsedebatt trenger Per Fugelli. *0-visjonen* er et sjeldent skrift; inspirerende, alarmerende, muntert og godt forankret i bred litteratur. Mange får sitt, nordmenn er bortskjemte og bør skamme seg over ubegrunnet misnøye og helseministeren truer friheten. Hvor troverdig trusselbildet er, må leseren vurdere.

Komposisjonen er spenstig. I et kapittel

tar han Karl Evang med på laget gjennom en trancedialog der Fugelli sitter rundt et bål i Kalahriørkenen og Evang sitter trygt i det hinsidige. Forfatteren Fugelli lar Evang bli så overbevist av sosialmedisineren Fugelli at den tidligere helsedirektøren til sist medgir: «Når jeg kommer tilbake vil jeg hjelpe helsen med å flykte fra det fengselet jeg selv satte den i – jeg vil slippe helsen fri.» Det er god lesning. Men er historien troverdig? Jeg er ikke sikker.

Enda mer usikker er jeg på konsistensen i Fugellis korstog. Han sitter i studio etter studio og forsvarer folks rett til kos, hygge, røyk og sukkerdrikker. Jeg savner en problematisering av frihetsbegrepet. For vel kan Fugelli gi trøst til røykere, antimosjonister og tenåringer som lever på to cola dagen og som ikke liker informasjonskampanjene fra myndighetene, men for hvert av Fugellis innlegg jubler de på bakrommene hos Coca Cola og Philip Morris. Det er kapitalsterke aktører med markedsføringsbudsjetter og metoder som setter den individuelle frihet under virkelig press. Bør ikke det uroe oss?

Sosialmedisinen «mangler retning, korpset mangler tenning», skriver Fugelli. Boken gir håp – sosialmedisinere bør bli tent av den. Og ikke bare sosialmedisinere, for dette er et samfunnskrift av beste skuffe som bør glede, ergre og inspirere langt utover Fugellis opprinnelige fag.

Jonas Gahr Støre

Generalsekretær
Norges Røde Kors

Nyttig medisinsk ordbok

Arnt Jakobsen, red

Norsk medisinsk ordbok

334 s. Oslo: Forlag Sem og Stenersen, 2002.

Pris NOK 310

ISBN 82-7046-071-0

At dette er 14. utgave forteller i seg selv at boken dekker et behov. Første utgave kom i 1932 og var redigert av Karl Evang. Boken gir enkle forklaringer på latinske, greske og norske medisinske ord og uttrykk. Likevel er den ikke et medisinsk leksikon med mer inngående forklaringer. Målgruppen er først og fremst ikke-medisinsk personale som i sin jobb støter på medisinsk fagterminologi. I denne utgaven er ca. 500 nye ord tatt inn, og en del lite brukte er tatt ut. Skrivemåten av fornorskede ord er, med noen unntak, i samsvar med Tidsskriftets ordliste og de prinsippene som følges der.

Boken bør finnes hos alle som i sitt arbeid trenger en rask og enkel forklaring på hva leger sier eller skriver når de bruker «stammespråket».

Per Brodal

Anatomisk institutt
Universitetet i Oslo

Røde nupper på skrotten

Hans Petter Schjønby, Per-Øivind Sandberg

Glimt fra Hedmarkshelse

Sykdom, helse og samfunnsforhold i historisk perspektiv 164 s, ill. Hamar: Fylkesmannen i Hedmark, Helseavdelingen, 2003
ISBN 82-996672-0-8

Er det forskjell på hedmarkshelse og annen helse, hedmarkssykdom og annen sykdom? Forskjellen kunne være at klasseskilene var større i Hedmark enn i andre norske fylker, men sykdoms- og helse-

begrepene var det ikke store forskjeller på. Ove Røsbak fra Ringsaker skriver at når faren var nedfor «gikk han åt skoga/og søkte selskap med seg sjø». Andre steder gikk man til fjells, eller gjorde som Asbjørnsen, tok fiskestangen og gikk opp langs elven. Helseboten er den samme.

Helsevesenets 400-årsjubileum har medført mange markeringer, lokalt og nasjonalt. Boken er redigert av samfunnsmedisineren Hans Petter Schjønby og historikeren Per-Øivind Sandberg, og må være en av de mest vellykkede. Det dreier seg ikke om en kronologisk beretning om helse og sykdom på brede bygder og i skogfylte daler. Jordmorvesenet, de frivillige organisasjoner, tuberkulose, øyehelse, psykiatri og kjønnssykdommer i Hedmarks amt, får alle sine kapitler. Plass er det også til Alf Prøysen, Jacob Breda Bull, Ove Røsbak og Kjell Aukrust, alle hedmarkinger. Her blir helse og sykdom vektlagt bredere enn spørsmål om fag og fagfolk. Med Prøysens og Aukrusts små morsomheter blir boken lett å lese. All sykdom er ikke alvor, i hvert fall ikke bare alvor.

Dag Skogheims kapittel om tuberkulosen bør særlig fremheves. Det er i dag vanskelig å skjønne hvilke utfordringer og konsekvenser *Mycobacterium tuberculosis* bød på. Likevel er det nødvendig hvis vi skal forstå norsk samfunnsutvikling og de utfordringer store deler av verden fremdeles står overfor. Etterordet til Peter F. Hjort setter hedmarkshelsen inn i perspektiv, både i forhold til hva klasseskilene betyr for sykdom og hvordan den gamle distriktslegen, utrolig nok, kunne gjøre en avgjørende forskjell med hensyn til liv og helse.

Bildevalget er godt. Den som ikke forstår hvilken respekt den gamle jordmoren ble møtt med, kan slå opp på side 57, der Prøysens jordmor Matja (Helga Johansen, 1864–1947) er klar for nye oppdrag. Ringsakerkvinnen som blander urter på side 45 viser at det ikke bare var Anders Beer Wilse (1865–1949) som kunne feste norgeshistorie til glassplater.

Men ingen medalje har to forsider. Man kunne ønske at en så flott bok ikke hadde valgt linjeavstand 1 – eller under. Den som er over 40 år og kan lese teksten uten problemer, må ha det øyelegen Dag Riise karakteriserer som god øyehelse. Min andre innvending er alvorligere. Hvorfor har så mange som skriver helsehistorie så dårlige kildehenvisning til tekst og bilder? En bok kan godt være både leseverdige og lett tilgjengelig, samtidig som den spesielt interesserte får mulighet til å sette seg inn i det man er spesielt interessert i. Og hvor er registeret? Det mangler for ofte i bøker av denne typen.

Men bokens forfattere, redaktører og lokale sponsorer fortjener stor ros. Boken fortjener lesere langt utenfor det geografiske område den tar for seg.

Per E. Børdahl

Kvinneklivnikken
Haukeland Universitetssykehus

Fargerikt om regimentskirurgen

Torstein I. Bertelsen

Regimentskirurgen

Wilhelm Johannes Schwindt 1766–1826
og hans lærlinger

231 s, ill Bergen: Forlaget Regius, 2003.

Pris NOK 380

ISBN 82-30300364

Siden middelalderen har Bergen tradisjoner som Norges største havneby, som et vindu mot Europa og et internasjonalt knutepunkt. Hit kom folk fra hele Europa, for å drive handel og å søke

arbeid, og herfra reiste mange ut både for lengre opphold og i samband med sjøfart. Navn som Skottegaten og Tyskebryggen minner om mange nasjonaliteter som har holdt til her. Bergen var også byen hvor det første norske apoteket ble grunnlagt og hvor den første offentlige legestilling i landet ble opprettet. Hit kom leger, kirurger, feltskjærere og barberer for å søke arbeid. I eldre tider gikk legeutdanning langs to parallelle løp. Det ene var et universitetsstudium, fortrinnsvis i København hvor forelesningene primært var på latin og det ble arbeidet mest med innvortes medisin. Det var den såkalte medicus. Den andre utdanningsveien var praktisk, ofte tilknyttet det militære, hvor man lærte sårkirurgi og forskjellige praktiske behandlingsmåter, brukte blodigler og drev årelating i tillegg til at mange var barberer. Disse fikk svært tidlig sitt eget laug i Bergen, og det var skarp

konkurransen mellom dem og de universitetsutdannede legene.

En spesiell posisjon hadde den tyske militærkirurgen Wilhelm Johannes Schwindt (1766–1826), og på mange måter er han en gåte. Hans faglige dyktighet var helt uvanlig. Han gjorde flere kirurgiske inngrep som gav ham et godt renommé over hele landet. Han behandlet biskop Johan Nordahl Bruns (1745–1816) plagsomme sår på foten, som trolig skyldtes syfilis, og han opererte øyet ved å fjerne et stykke av regnbuehinnen hos en kjent kjøpmannskone. Schwindt giftet seg med en rik kvinne i Bergen og ble etter hvert byens mest respekterte lege. Livet til Schwindt ble like fargerikt som hans personlighet. Han var oppe i dramatiske strider, han var feltkirurg i store slag, og hans privatliv var selv etter datidens målestokk noe uryddig.

Som militærkirurg måtte han ofte behandle skurv hos soldatene. En hudsykdom som gir overfladiske sår og tykke skorper og fører til håravfall. Det var vanskelig å få soldatene til å bedre sin personlige hygiene inntil Schwindt satte et stort oppslag utenfor sovesalen: «Skurvede drenge giver skaldede menn!» Det hjalp.

Torstein Bertelsen er pensjonert professor i øyesykdommer ved Haukeland sykehus, er tidligere dekanus ved Det medisinske fakultet og har bygd opp oftalmologien i Bergen til et internasjonalt nivå. Gjennom flere år har han som pensjonist drevet arkivstudier omkring de gamle legene og kirurgene i Bergen med hovedvekt på Schwindt. Resultatet er blitt en delikat bok med riklig bildemateriale, og en særdeles frodig og fargerik skildring av miljøet og helsevesenet i Bergen på 1700-tallet og tidlig på 1800-tallet. Bertelsens styrke er hans grundighet i forhold til kilde-materiale, samtidig som han gir en bred fremstilling og setter hovedpersonen inn i en historisk ramme som er høyst leseverdige. Det vrirler av fargerike og fornøyelige historier i tillegg til at man lærer om viktige deler av norsk medisinsk historie. Med Bergen som innfallspunkt blir boken en skildring av den tidlige utviklingen til helsevesenet i Norge. Den er et viktig supplement til de bøkene som blir gitt ut i samband med 400-årsjubileet for den første offentlige norske legestilling.

Boken vil ha stor interesse ikke bare for leger, men også for andre helsearbeidere med historisk interesse og som ønsker å vite mer om medisinen utvikling. Dramatiske kirurgiske inngrep, kollegiale stridigheter og slåsskamper, kombinert med rettssaker og munnhuggeri får dagens konflikter i helsevesenet til å blekne fullstendig. En særdeles leseverdige bok som anbefales på det varmeste.

Ole Didrik Lærum

Gades institutt
Haukeland Universitetssykehus

Norsk utviklingshjelp gjennom 50 år

Jarle Simensen, Arild Engelsen Ruud,
Kirsten Alsaker Kjerland, Frode Liland, red

Norsk utviklingshjelps historie

Bind 1: Norge møter den tredje verden (1952–75)

Bind 2: Vekst, velvilje og utfordringer (1975–89)

Bind 3: På bred front (1989–2002)

3 bind, 915 s, ill, tab. Bergen: Fagbokforlaget, 2003. Pris NOK 1198 (samlet)

ISBN 82-7674-822-8/823-6/824-4

Forfatterne gir ikke selv klart uttrykk for hvilken lesergruppe de henvender seg til, men verket er bestilt til feiringen av 50-årsjubileet for norsk statlig utviklingshjelp. Utenriksdepartementet startet prosessen,

betalte prosjektet med bistandsmidler og satt selv i styringsgruppen. Vi står overfor et stykke krønikeskriving på bestilling av den viktigste aktøren i historien. Forskningsrådet har stått for den faglige tilretteleggingen, og forfatterne er anerkjente historikere som etter beste evne har prøvd å få til en objektiv fremstilling av et stykke historie der mange har interesser og vi andre har sterke meninger. Det kan ikke ha vært lett!

Mye av teksten er derfor faktaorientert og dokumenterende. Det finnes både kildeangivelser, bilde-, saks- og personregistre i hvert bind. I en tid med mange smarte tekstbehandlingsverktøy på datamaskinen, er det rart at registrene ikke er mer omfattende. Mange lesere vil ønske å se om deres organisasjon, noen de kjenner eller prosjektet som de føler for, er omtalt. Ofte står det i teksten, men finnes ikke i registeret.

Tallrike enkelthistorier om prosjekter, personer og saker gjør at det blir spennende lesing. De får også frem den debatten som utviklingshjelpen har vært omgitt av.

Forfatterne har ikke vært redde for å gjengi kritiske meninger og våger til og med å sette fingeren på «ekspertenes» livsstil og misjonærenes «skjulte agenda». Fremstillingen er imidlertid balansert og skaper grunnlag for egne refleksjoner.

Likevel lider historiefremstillingen av den samme vrangforestilling som debatten om utviklingshjelp: man leter desperat etter hva slags effekt innsatsen hadde, og man har en urealistisk forventning om hvor mange prosjekter som skal gi den ønskede effekten. Går det «galt», spør vi straks: